

УДК 343.1

С.Ф. ДЕНИСЮК, докт. юрид. наук, доц.,
Державна податкова адміністрація України в Харківській області

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Ключові слова: криміналістичне забезпечення, криміналістика, розслідування злочинів, правоохоронний орган

Розслідування злочинів належить до складних та багатоаспектних видів діяльності, що обумовлює необхідність її оптимального забезпечення. Дослідження питань забезпечення розслідування злочинів, слідчої практики, проходить досить активно. Про складність цих проблем та інтенсивність їхнього вивчення свідчить те, що в криміналістичній науці визначились неоднозначні підходи до їх дослідження.

Над питаннями криміналістичного забезпечення працювали О.О. Белов, І.О. Ієрусалимов, А.В. Іщенко, І.П. Красюк, В.В. Лисенко, В.Г. Лісогор, Є.Д. Лук'янчиков, В.В. Матвієнко, В.Д. Сущенко, О.В. Таран, Ж.В. Удовенко, А.В. Хірсін та інші. На даний час розроблена значна кількість різних за якісним і кількісним складом його дефініцій. Доволі важко стверджувати, яку саме можна назвати вичерпною та, водночас, простою. Тому метою нашого дослідження є спроба виділити проблеми визначення поняття «криміналістичне забезпечення» та вказати на шляхи їх подолання. Новизна роботи полягає в новому науковому погляді на порушену проблематику через призму аналізу чинного законодавства, довідникової та юридичної літератури, окресленні теоретичних та практичних моментів.

Передусім, звернемося до розуміння забезпечення, що міститься у правових актах. Безпосередньо сам термін в них не розкрито, однак нормотворець досить часто його вжи-

ває при визначенні дій начальників ГУМВС, УМВС, УМВСТ, міськ-, рай-, лінорганів внутрішніх справ та інших підрозділів (п.п.2.3, 2.6.1, 2.11, 3.7, 4.1.2, 5.3 Положення, затвердженого наказом МВС України № 458 від 30.04.2004 року [1]). При цьому використовуються такі словосполучення, як: забезпечення постійної взаємодії, готовності особового складу, реагування на заяви і повідомлення про злочини, своєчасного виїзду СОГ, створення СОГ, розставлення сил і засобів, навчання особового складу, організацію роботи, упровадження технічних засобів, контролю, прийняття рішень, реального стану громадського порядку та інше.

Слово «забезпечення» застосовується й щодо роботи слідчого, членів слідчо-оперативної групи, працівників оперативних підрозділів, дільничних інспекторів міліції, працівників кінологічних центрів, ДАІ, підрозділів інформаційних технологій. Так, наприклад, відповідно до п.2.10.1 вказаного Положення, слідчий забезпечує у межах своєї компетенції якісне розслідування у кримінальних справах відповідно до вимог кримінально-процесуального законодавства [1].

Досить подібне міститься і в інших підзаконних відомчих актах. Така абстрактність є доволі бентежною, оскільки працівник ОВС має сам здогадатися, як йому здійснити ряд окремих дій задля виконання поставленого завдання. Вважаємо за необхідне після вказівки на обов'язок забезпечити щось подавати приблизний перелік можливих для виконання окремих дій, але так, щоб, з іншої сторони, не обмежувати дії слідчого та інших співробітників внутрішніх справ.

Отже, в нормативно-правових актах хоча й використовується термін «забезпечення», проте надати об'єктивний висновок про його розуміння не представляється можливим. На основі використання досліджуваної категорії з різними видами та підвидами діяльності можна лише судити про її багатоманітне значення.

У довідковій літературі саме поняття «забезпечення» має досить широке трактування:

постачаючи щось у достатній кількості, задовольняти кого-, що-небудь у якихось потребах, надавати кому-небудь достатні матеріальні засоби до існування; створювати надійні умови для здійснення чого-небудь; гарантувати щось; захищати, охороняти кого-, що-небудь від небезпеки [2].

Перейдемо до безпосереднього розгляду дефініції в юридичній літературі. Початок розробки та включення в науковий оборот назви «криміналістичне забезпечення» було здійснено В.Г. Коломацьким, який ще в 1979 році підготував відповідну лекцію в Академії МВС СРСР. Тут він вперше дає визначення криміналістичному забезпеченню як системі впровадження в практичну діяльність посадових осіб, підрозділів, служб та органів внутрішніх справ з охорони громадського порядку і боротьби зі злочинністю криміналістичних знань, що втілені в умінні працівників використовувати наукові, методичні та тактичні криміналістичні рекомендації, техніко-криміналістичні засоби і технології їх застосування [3, с.62]. Це стало, по-суті, основоположним терміном, який з деякими редакціями багато науковців використовують при написанні підручників, монографій, статей.

Під криміналістичним забезпеченням ОВС розуміється система криміналістичних знань і засновані на них навички та уміння працівників використовувати наукові криміналістичні рекомендації, застосовувати криміналістичні засоби, методи і технології їх використання з метою попередження, виявлення, розкриття і розслідування злочинів [4, с.64]. Тут можна простежити, як змістовне наповнення перекликається із попереднім визначенням.

В.О. Образцов вважає, що суть криміналістичного забезпечення кримінального судочинства полягає в наданні посадовим особам правоохоронних органів, які професійно ведуть боротьбу зі злочинністю, наукової продукції, яка розроблюється в криміналістиці, освоєння та використання якої сприяє підвищенню ефективності вирішення завдань, які стоять перед споживачами такої продук-

ції [5, с.25]. Якщо в перших визначеннях мова йде про систему знань та вмінь, то в іншому – надання цих знань, їх освоєння.

Криміналістичне забезпечення можна розглядати як надання наукової продукції, яка розробляється криміналістикою, однак передається не тільки те, що безпосередньо розробляється криміналістикою, а й те, що вже існує в різноманітних галузях знань і тому криміналістикою лише пристосовуються для потреб розкриття та розслідування злочинів.

Криміналістичне забезпечення практики розслідування злочинів, на погляд В.В. Матвієнка, є іманентно суттєвою ознакою криміналістики та полягає у виявленні потреб слідчої практики та всебічному озброєнні працівників правоохоронних органів дієвими криміналістичними рекомендаціями, які забезпечують оптимізацію розслідування злочинів [6, с.53]. Дане визначення є дещо співзвучним з попереднім, однак все рівно залишається надто розширеним і теоретичним.

Криміналістичне забезпечення діяльності правоохоронних органів щодо виявлення та розслідування злочинів являє собою певну систему, що складається із окремих елементів, які у сукупності створюють структуру. В.В. Лисенко виділяє три блоки відповідних елементів: 1) криміналістичних рекомендацій (як організаційного, тактичного, так і методичного характеру); 2) підготовки відповідних кадрів (спеціальної криміналістичної освіти); 3) технічного та інформаційного забезпечення процесу виявлення, розслідування та попередження злочинів. Виділені елементи системи криміналістичного забезпечення є самостійними складовими [7, с.11]. Автор дещо розширює попередні поняття, додаючи технічне та інформаційне забезпечення. Проте, залишається незрозумілим чому до науки криміналістика має відноситися підготовка кадрів правоохоронних органів.

На погляд Ж.В. Удовенко, криміналістичне забезпечення – це самостійна, ефективна, специфічна діяльність відповідних суб'єктів із створення необхідних умов при отриманні шляхом криміналістичної освіти криміналіс-

тичних знань та використання криміналістичної техніки у передбаченій законом діяльності суб'єктів процесу доказування на досудовому слідстві із збирання, дослідження, перевірки та оцінки фактичних даних (доказів) і застосування їх з метою встановлення істини у кримінальній справі. Іншими словами це самостійна, специфічна діяльність відповідних суб'єктів по створенню необхідних умов з оптимізації процесу доказування на досудовому слідстві [8, с.113]. Виникає ряд запитань, пов'язаних із обсягом діяльності по створенню необхідних умов. По-перше, що це за умови, а по-друге, які дії необхідно вчинити, щоб їх створити. Також залишається незрозумілим, чому дана діяльність є самостійною, адже вона дуже тісно пов'язана з іншими видами.

Широке розуміння представлено О.Ф. Волинським. На його думку, під криміналістичним забезпеченням слід розуміти комплексну за своїм змістом діяльність, направлену на формування умов постійної готовності правоохоронних органів до ефективного використання криміналістичних методів, засобів і рекомендацій, а також на реалізацію такої готовності в щоденній практиці розкриття і розслідування злочинів. Автор його поділив умовно на два рівні: творчий, тобто створення зазначених умов та діяльний – їхня практична реалізація. До криміналістичного забезпечення входять:

- теоретичні основи забезпечення;
- правове забезпечення;
- організаційне забезпечення;
- науково-технічне та науково-методичне забезпечення;
- навчально-методичне забезпечення;
- матеріально-технічне забезпечення [9, с.55–56].

Одразу привертає увагу та викликає сумніви входження правового забезпечення до науки криміналістики взагалі. Якщо це так, тоді навіщо потрібне існування такої науки, як кримінальний процес. Ще одним із дискусійних складових вбачається матеріально-технічне забезпечення, яке, по-суті, має на-

лежати до наукової організації праці.

До елементів криміналістичного забезпечення В.А. Жбанов відносить наступне:

- наукове і методичне забезпечення;
- криміналістичну освіту;
- техніко-криміналістичне забезпечення;
- тактико-криміналістичне забезпечення;
- розробка методик розслідування злочинів;
- експертно-криміналістичне забезпечення;
- профілактико-криміналістичне забезпечення [10, с.63].

Так, в одній системі автор об'єднав різнопорядкові та різнопредметні елементи криміналістики (техніко-криміналістичне, тактико-криміналістичне забезпечення, розробку методик розслідування злочинів) кримінології (профілактико-криміналістичне забезпечення), а також освіту як таку.

Із вказаного вище можна зробити висновок, що науковці по-різному бачать не лише складові, але й сутність категорії, що досліджується. Тому спробуємо виділити основні проблеми визначення терміну «криміналістичне забезпечення».

По-перше, одна з таких, можна сказати, корінна, пов'язана з широким змістом родового поняття «забезпечення», яке включає багато видів, підвидів діяльності зі створенням належних умов функціонування систем, управлінських структур, охорони, захисту, гарантування, постачання матеріальних ресурсів тощо. Для вирішення вказаної проблеми необхідне комплексне і, водночас, детальне дослідження.

По-друге, слід звернути увагу на логіку визначення. Дефініція є стислим логічним визначенням, яке містить у собі найістотніші ознаки. Відповідно до правил дефініціювання понять, «забезпечення» відноситься до загального, що має розмитий зміст. При використанні таких термінів треба визначати, який об'єм явищ і процесів охоплюється ним, слід з'ясувати його ознаки, призначення та практичне застосування. Виходячи з цього та згідно з правилами логіки використання збірних понять за суттєвими, утворюючими ознаками воно потребує конкрети-

зації у функціональному значенні.

По-третє, проблемним моментом є підміна криміналістичним забезпеченням деяких частин криміналістичної тактики і методики, наукової організації праці, кримінального процесу, теорії оперативно-розшукової діяльності. Для початку необхідно чітко визначити його предмет і провести співвідношення з іншими дотичними до нього, зробити об'єктивний висновок про належність чи самостійність забезпечення від науки криміналістика.

По-четверте, проблема визначення терміну «криміналістичне забезпечення» пов'язана з орієнтацією на окреме без визначення основного. Аналіз наукових праць свідчить, що дослідники у своїх пошуках торкалися, хоча й важливих аспектів забезпечення діяльності правоохоронних органів, однак вирішували пов'язані з цим питання з огляду на конкретні завдання, які стояли перед кожним із вчених при підготовці роботи. Проблематика криміналістичного забезпечення слідчої практики потребує комплексної наукової розробки. Варто відмітити, що в даному напрямку є певні здобутки вітчизняних науковців.

По-п'яте, слід відступити від теорії з її умовностями та спрямувати увагу саме на практику, чого корисного слід очікувати від криміналістичного забезпечення, які його складові вирішують конкретні завдання правоохоронних органів. Відхід від абстракції і дасть бажаний результат у вигляді визначення, наскільки життєздатним є впровадження відносно нового напрямку дослідження.

Таким чином, до основних проблем визначення поняття криміналістичне забезпечення відносяться: надто широкий та абстрактний зміст родового поняття; порушена логіка дефініціювання; підміна криміналістичним забезпеченням деяких частин криміналістичної тактики й методики, наукової організації праці, кримінального процесу, теорії оперативно-розшукової діяльності; орієнтація на окремі напрямки без визначення основної дефініції; теоретичний та абстрактний характер.

Для подолання вказаних проблем пропо-

нується здійснити комплексне і, водночас, детальне дослідження, конкретизувати функціональне значення, провести співвідношення з іншими дотичними до нього, відійти від абстракції та направити на прикладні аспекти дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Наказ МВС України «Положення про основи організації розкриття органами внутрішніх справ України злочинів загальнокримінальної спрямованості»: від 30.04.2004 р., № 458.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.slovnnyk.net/?swrd=%E7%E0%E1%E5%E7%EF%E5%F7%F3%E2%E0%F2%E8>.

3. Коломацкий В. Г. Криминалистическое обеспечение деятельности органов внутренних дел по расследованию преступлений // Криминалистика. – Т. 1 : История, общая и частные теории / под ред. Р. С. Белкина, В. Г. Коломацкого, И. М. Лузгина. – М. : Академия МВД РФ, 1995. – 264 с.

4. Криминалистическое обеспечение деятельности криминальной милиции и органов предварительного расследования / под ред. Т. В. Аверьяновой, Р. С. Белкина. – М. : Новый юрист, 1997. – 399 с.

5. Криминалистика / под ред. В. А. Образцова. – М. : Юристъ, 1997. – 744 с.

6. Матвієнко В. В. Криміналістичне забезпечення методики розслідування злочинів: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / Матвієнко В. В. ; Нац. акад. внутр. справ України. – К., 1999. – 248 с.

7. Лисенко В. В. Криміналістичне забезпечення діяльності податкової міліції (Теорія та практика) : моногр. / В. В. Лисенко. – К. : Логос, 2004. – 324 с.

8. Удовенко Ж. В. Криміналістичне забезпечення процесу доказування на досудовому слідстві: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / Удовенко Ж. В. – Київ, 2004. – 205 с.

9. Криминалистика : учебник для студен-

тов вузов / под ред. А. Ф. Волынского, В. П. Лаврова. - 2-е изд., перераб. и доп. – М. : ЮНИТИ–ДАНА : Закон и право, 2008. – 943 с.

10. Жбанов В. А. К вопросу о криминалистическом обеспечении органов дознания и таможенных расследований ГТК Российской

Федерации / Жбанов В. А. // Информационный бюллетень № 13 по материалам Криминалистических чтений «Криминалистическое обеспечение борьбы с преступностью». – М. : Акад. упр. МВД России, 2001. – С. 61–71.

Денисюк С. Ф. Криміналістичне забезпечення: проблеми визначення та шляхи їх подолання / С. Ф. Денисюк // Форум права. – 2010. – № 4. – С. 281–285 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10dcfcip.pdf>

На основі аналізу чинного законодавства, довідникової та юридичної літератури, досліджено та надано визначення поняття «криміналістичне забезпечення».

Денисюк С.Ф. Криминалистическое обеспечение: проблемы определения и пути их преодоления.

На основе анализа действующего законодательства, справочной и юридической литературы исследовано и дано определение понятия «криминалистическое обеспечение».

Denysyuk S.F. Criminalistics Providing: Problems of Definition and Ways of Overcoming Them

On legislation, reference book and legal literature, the problems of determination of concept «criminalistics providing» are selected the basis of analysis of current.

Форум права Форум